

ПОЕТИКА МИЛУТИНА БОЈИЋА
ЗБОРНИК РАДОВА

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ
БИБЛИОТЕКА „МИЛУТИН БОЈИЋ“
ДУЧИЋЕВЕ ВЕЧЕРИ ПОЕЗИЈЕ
Београд–Требиње, 2017.

Немања Каровић

Учитељски факултет Универзитета у Београду

karovic.nemanja@gmail.com

РЕЛИГИЈСКО-МОЛИТВЕНИ АСПЕКТ ПОЕЗИЈЕ МИЛУТИНА БОЈИЋА

Сажетак: У раду се истражују начини поетског испољавања религиозне свести у различитим поетичким фазама и кључним тематским регистрима Бојићевог временски кратког, али према продукцији текстова издашног седмогодишњег певања. При тумачењу раних песама највећа пажња посвећена је оним лирским остварењима у којима песнички глас, надахнут страсном вољом за поетичком еманципацијом, тежи да установи аутентичан религиозни поглед на свет. *Песме бола и поноса*, међутим, измештају религиозну свест у окриље стихова родољубиве инспирације, темељно јој преображујући облике лирске артикулације. Због тога се при сагледавању Бојићеве ратне збирке интерпретативни фокус помера ка новим поетским феноменима као што су: молитва без речи, метафизичко осмишљавање колективног страдања или подизање нематеријалног храма снагом молитвене речи.

Кључне речи: религиозна свест, молитва, сумња, опело, храм.

Да би се оправдало приступање тумачењу поезије Милутина Бојића вођено трагом религијских мотива и усмеравано различитим молитвеним оглашавањима лирског сопства, можда је, уместо исцрпног набрајања бројних песама у којима се наречене појаве очитују, довољно упутити на следеће три зна-

ковите чињенице: (1) најмаркантније место песничког опуса заузима остварење настало аутентичним укрштајем химне и опела („Плава гробница“); (2) Бојићеве стихове о снажним еротским побудама и неутаживој телесној страсти изговара не само младалачком љубавном жудњом занесен поетски субјект већ и славни библијски псалмопевац или, рецимо, једна од мироносица са Христовог гроба („Заљубљени Давид“, „Магдалена“); (3) жанровским конвенцијама молитава песник се најчешће служи при артикулацији побожних осећања и тежње за комуникацијом са метафизичким инстанцама, мада не би требало изгубити из вида ни да се одликама ове песничке врсте користио и како би пародирао поетику и животни удес једног другог лирског ствараоца („Молитва Б. Радичевића“).

С једне стране, на основу очите распрострањености и разноврсности осведочене присутношћу у међусобно удаљеним тематским регистрима, могло би се рећи да религијски мотиви представљају једну од поетичких константи Бојићевог укупног певања, док би, с друге стране, песнички опус о којем је реч могао послужити као корпус репрезентативних примера поетичке флексибилности молитвеног жанра, односно изразите прилагодљивости ове врсте различитим, често и супротним поетским намерама, чији се лук протеже од изражавања верске усрдности, успостављања свечане амбијентације и узвишене атмосфере певања, до уношења blasphemичних тонова у обраду религијске теме, односно стварања пародијских ефеката. Дакле, ваља имати на уму да се религиозна свест у Бојићевим песмама не објављује увек молитвено конципираним говором, као што ни молитве у појединим случајевима нису мотивисане искључиво религиозним поривом.

У првим годинама певања осетна је Бојићева тежња да лирски глас издвоји из окружења других и утолико туђих песничких концепција, те да позицију из које ће се поетски оглашавати смести у дотад *ненасељену* област поетике. О томе сведочи већ и прва

објављена Бојићева песма „Вране“, у чијем смисаоном језгру пребива нестрпљива жеља за поетичком еманципацијом прокламована ускличним стихом „Ала је ужасно с другим једнак бити!“ (Бојић 1978: 97¹); као и стихови „Младости“, у којима су изрази онога што је Иван В. Лалић назвао „потентним беспућем једне младости којој је снага у страсти, а без ушћа“ (Лалић 1997: 62) сједињени с екскламативним набојем аутопоетичког прогласа.

Као што у најранијој стваралачкој фази Бојићева песничка самосвест изграђује самосвојна поетичка утврђења трагајући за аутентичним ослонцима, тако је и у песмама религијске тематике из истог периода евидентно песниково лирско залагање за успостављање једног пре свега јединственог религиозног погледа на свет. Песме „Вјерују“, „Мртви богови“, „Религија“, „Празник“ привлаче пажњу читаоца заинтересованог за религијске садржаје у песничким творевинама већ својом очитом насловном индикативношћу, односно провокативношћу.

Начином именовања песме „Вјерују“ Бојић је експлицитно сигнализовао интертекстуално полазиште на чију ће смисаону залеђину прислонити низ својих стихова. *Символ вере* (назван још *Вјерују* или *Credo*) црквена је молитва и део литургијских чинова, односно нормативни текст којим се износе и прецизирају догматички садржаји како би се утврдила унутархришћанска конфесионална диференцираност и трајно запечатила места потенцијалног продора јеретичких учења (вид. Мирковић 1995: 13, 205; Евдокимов 2009: 181, 187). Бојић пева над овим еминентним религијским текстом рачунајући на снагу алузивног дејства које ће на тај начин произвести у довољно обавештеној читалачкој свести, чиме исповеда догмате индивидуализованог религиозног погледа на свет, односно образлаже фундаменте засебне и песничком обликотворном енергијом засноване вере. На први поглед може се учинити да

1 Сви наводи из Бојићеве поезије биће дати према: Бојић 1978 – у загради је надаље наведен само број странице.

Бојић овде первертује прворазредну црквену молитву по мери младалачки гордог заноса и према налогу снажног импулса хипертрофиране и уз то борбене самоуверености. Међутим, будући да лирски субјект не понавља рефренски „Верујем у себе“, него „Верујем себи“, посреди није супституција метафизичке инстанце преувеличаним сопством, већ истицање поверења у себе поводом доживљаја божанских инстанци, односно песничко исповедање догмата самосвојне религиозности.

Уколико Бојић своме „Вјерују“ у свету песништва и драматици поетичких диференцијација намењује истоветну улогу коју *Символ вере* поседује унутар области религијских догматичких разграничења, онда се неминовно намеће питање на чему је заснована различитост Бојићеве песничке религиозности и шта се истиче као залог њене непатворености. Два су места на којима лирски глас недвосмислено обзнањује религијску еманципацију од других: „Верујем себи, не плашим се речи / *Ја имам Боја, иредким се не клечи*“; „Молитвом, коју мој Бој само чује, / Дижем се изнад луциферског беса“ (76, курзив Н. К.). Синтагмом „мој Бог“, према имплицитној семантици исказа, не само да је означена песничком субјекту ексклузивно припадајућа божанска инстанца, већ је и потцртан њен наспраман однос према Богу, који је туђ јер припада другима. Као у аутопоетичкој песми „Вране“, и овде дејствује, само у другој области, Бојићева, у почетној стваралачкој фази карактеристична, страсна поетска воља за разликовањем (вид. Делић 2008: 321).

Подударан и смисаоно допуњујући лирски сиже проналазимо у песми „Празник“, која би се из истакнутих разлога могла читати и као примљени поетски калем Бојићевог „Вјерују“. Несумњиво је да се супротстављеност лирског гласа Богу других, и нарочито начинима његовог прослављања, у стиховима „Празника“ заоштрава толико да се преображава у гневно богохуљење, о чему сведочи трећи катрен: „Како ме тиште ти богови свију! / Колико си

бедан, Боже милиона! У тачне сате химне ти се вију / И бруји песма с украдених звона“ (93). Међутим, песма се не сме поједностављено читати као бунт против побожности као такве, већ првенствено као радикализовани лирски протест против оног типа религиозности који субјект сматра промашеним и испразним. Поента завршних стихова „Празника“: „Ја празник стварам и празничне дане, / Кад своме Богу тамјан ћу прижећи“ (94), указује да енергија песничког револта происходи из наглашене тензије између колективних облика упражњавања вере и субјективног односа према трансценденцији. Дакле, Бојићев поетски глас дистанцира се првенствено од недостатне религиозности заједнице, али не да би негирао њен смисао, већ да би у потом извојеваној слободи осамљености изграђивао личну веру према мери досегнуте индивидуалне аутентичности.

У првим годинама Бојићевог песничког рада настају и поједине песме у којима су кључна питања вере другачије проблематизована. Реч је о три у знатној мери семантички подударна лирска остварења: „Мртви богови“, „Последњи човек“ и „Религија“. У њима Бојић пева о профанизованој свести која у име коначне превласти и апсолутне доминације разума из фокуса сазнајних амбиција уклања сферу трансцендентног. То су стихови о позицији човека који се, према речима Мирче Елијадеа, сам ствара:

А ствара се у потпуности само уколико десакрализује себе и свет око себе. Свето је препрека ка његовој слободи. Он ће достићи лични идентитет само уколико се темељно демистификује, биће збиља слободан тек у тренутку када убије и последњег бога (Елијаде 2004: 104).

Лирски сижеи ових песама, једноставно казано, изграђени су на оштром супротстављању две парадигме – религиозног и рационалистичко-позитивистичког погледа на свет.

Значење почетних стихова „Мртвих богова“ и „Религије“ посве је слично: „Мудрости доста! О,

пали смо ниско. / У вечну ноћ нас наше воде зубље“ (70); и „Не! Не дајте уму да господар буде! / Он се свему смеје сатански и стравно“ (66). У оба случаја сугерисана су инфернална исходишта строго рационалих светоназора. Ни отварање песме „Последњи човек“ није, семантички, битно другачије: „Давно раскрстивши с Боговима палим / Не преза, не стрепи, мирно живот живи, / Не зна шта је *мрзим*, ни *волим* ни *жалим*: / Одвратно му небо и видици сиви“ (254, курзив Н. К.). И овде је, како видимо, предочена слика духовно опустошеног човека који је привидни животни мир платио душевном умртвљеношћу, те отад пребива у метафизички помраченом и егзистенцијално неудобном свету.

Нижући различита образложења почетног узвика против господарења ума, песнички субјект „Религије“ између осталог казује: „И густ отров пије пун трулежи смрадне, / И то зове пивом што истином поји“ (66), те тако упечатљивом сугестијом лирски упризорене гнусобе упућује на ограниченост епистемолошких домашаја ума. Наведени стихови убедљиво сведоче у корист запажања Зорана Гавриловића да је Бојићева сумња била другачија, „јер је значила слутњу да пролази време позитивизма и разумске вере у чисте чињенице сазнања и реалности“ (Гавриловић 1978: 49). Иван В. Лалић је песму „Deus Deorum“ означио као зенит Бојићеве песничке скепсе, због тога што њени стихови певају о обезвређујућем дејству сумње на сваки људски напор, па и песникову вокацију (вид. Лалић 1997: 67). Међутим, за разлику од песама у којима Бојић пева о сумњи као својеврсној слушкињи разума,² у претходно наведеним стиховима „Религије“ или, рецимо, у завршним деоницама „Последњег човека“,³ није опевана само заблуда о сазнајним доме-

2 Као што је случај у перифрастички заснованој слици из „Херострата“: „Где Ум, трошни старац, Сумњом се поштапа“ (78).

3 „Сад из мене само Ум слуша и гледа; / До наготе гадне сваки Идол свлачи. / [...] Ви мишљасте кад се позна сва нагота / Свега што ко тајна у души се зрца, // Познаће се живот! У мени драж сва

тима скепсе, већ и мотив сумње која се, након разобличавања божанских тајни и демистификовања сакралности света, посувратила, односно разорилачки устремила ка некадашњем владару – уму. Из тог разлога би и стихове ових песама, уз „Deus Deorum“, ваљало убројати у зените Бојићеве скепсе.

Занос нихилизма, ношен радикалним рационалистичко-позитивистичким мишљењем, прогласио је смрт богова, и тиме заправо проузроковао кризу једне димензије хуманитета. Осетивши коб ових егзистенцијалних померања и трагику угрожености дотакнуте сфере бића, Бојић ће у индикативно насловљеној песми „Мртви богови“ насталу агонију описати ефектним лирским парадоксом: „Сами у своме грцамо опелу“ (70). Обезбоженост води до располућености лирског бића и губитка егзистенцијалне целовитости, будући да потискивање божанске инстанце с унутрашњих хоризоната човека чини да религиозна свест, оставши без метафизичког ослоња, постепено замире. Лирски глас „Последњег човека“ не само да ће повишеним тоном егзистенцијалне носталгичности завапити над парадоксалном подељеношћу бића на зону живота и зону смрти: „Али ви сте гробљем створили ме живим“ (257), већ ће двама стиховима прецизније разграничити преостале виталне димензије постојања од оних које су нетрагом ишчезле: „Сад из мене само Ум слуша и *лега*“ (курзив Н. К.); и „Јер ја немам срца, а го разум шта је?“ (257). Како видимо, биће лирског субјекта првим је стихом сужено на живот разума (у Бојићевој поезији често поједностављујуће изједначеним са умом), који се одвија према простом такту чулних рецепција, док потоњи лирски исказ недвосмислено оглашава нестанак срца, чији се уопштени симболички смисао креће, у зависности од контекста у којем се сагледава, од вечног антипода рационалности, преко језгра и изворишта емоционалности, до средишта духовног

је. / Али ви сте гробљем створили ме живим. / Јер ја немам срца, а го разум шта је? / Иронија моћи. Зар њој да се дивим?“ (254).

живота. Ипак, испољена свест поетског гласа о властитој егзистенцијалној раслојености говори и то да конфликт између живих и привидно замрлих слојева бића није неповратно окончан, већ претрајава, сведочећи како „нерелигиозног човека и даље походе стварности којих се одрекао“ (Елијаде 2004: 145).

Лирски сижеи „Религије“ и „Мртвих богова“ нису, без остатка, изведени критичким низањем негативних исхода десакрализованог доживљаја стварности, већ и деоницама различитим начинима саопштеног песничког залагања за обнову религиозности. Након оштрог и готово осорног опхођења поетског гласа према епистемолошком редуционизму строго рационалистичке свести: „Не бешчасти небо поганичким оком: / Ти не знаш реч Вечност, не појмиш му гласе“ (66), следе стихови у којима песнички субјект износи својеврсно упутство за поновно побуђивање духовних чула и повратак осећању метафизичких садржаја, засновано на пракси егзистенцијалног осамљивања, духовног сабирања и ослушкивања природом посредованих сигнала трансценденције: „Усамљен на жалу спрженом и голом / Где *говори шалас* и где *олуј риче*, / Или јужни ветар игра са тополом, / Или гладан галеб изнад стена криче, // О, ту *слушај Бога*, а уму се *цери*“ (67, курзив Н. К.). Песма „Религија“, како видимо, израста првенствено из сукобљености рационалистичке парадигме, утемељене на поуздању у далекосежност сазнајних домашаја ума, са религиозном парадигмом, која веру и познање Бога претпоставља сазнању света. Међутим, песма о којој је реч истодобно је и лирска апологија метафизичког доживљаја света. Њен наслов отуда није само пука најавна специфичне поетске тематике, већ и знак песничког опредељења између два супротстављена светоназора. У „Мртвим боговима“ лирски глас такође експлицитно заступа религиозно становиште, чак и по цену свесног самозаваравања: „О, ја бих радо приче праисконске / [...] Нек моја срећа сања и на лажи / Више је волим но науке ваше“ (71).

Поетски субјект песме „Последњи човек“, препуштен брзом протоку сновидних слика, евоцира догађаје проживљене детињским срцем и присећа се некадашњих невиних метафизичких тежњи, то јест времена када је тражио „огањ свети“ и хтео „плодове нигде неубране“ (255). Врхунски донети тадашње отворености лирског бића према трансценденцији происходили су, међутим, из препуштања љубавним страстима и неспутаном уживању у телесности: „Он је ниској страсти име Бога дао; / Страст у њему само буктала је жудно“ (256). Дејство скепсе, како нам показују потоњи стихови, разобличило је и овај *шајински* канал метафизичке комуникације: „О, разблудна тајно, што не оста тајна? / Зар и ти мораде расветљена бити? / Ај, у недра твоја мрачна и бескрајна / Сав бол свога ништа најслађе је скрити“ (256). Наведени стихови представљају рефлексiju лирске свести о томе да удовољавање љубавно-телесним поривима, којима су раније приписивана божанска својства, не утажује основну егзистенцијалну жудњу за животном пуноћом. Управо у тој тачки песме, такорећи са дна уобличеног продорима сумње, отпочиње молитвено обраћање Господу, иако на прагу лирске свести и даље пребива непревладано осећање Божје одсутности: „О, Господе, дај ми оне људе вере / Којом Давид негда вероваше у Те! / Господ ћути. Мрак се само јаче стере, / И празнина зјапи и небеса ћуте. // Но ни тебе нема, мој жељени Боже“ (256). Ипак, овај кратки и слабашни молитвени пропламсај ваљало би разумети као израз аутентичне чежње за трансцендентним смислом лирског бића, што се вођено трагом скепсе обрело у пустоши света, која није ништа друго до у спољашње окружење пројектована празнина душе.

Темељне промене Бојићеве поетске религиозности отпочеће у поетички пресудном тренутку продора колективног страдалничког искуства у песничку визију света. У стиховима сабраним књигом *Песме бола и њоноса* светоназори лирског појединства одређени су судбином заједнице, трагични

садржај савремености сагледан је у вишедимензионалној историјској и митској перспективи, а обрада религијских мотива смештена у шире оквире ро-дољубивог певања.

Док се у многим књижевноисторијским радовима и књижевнокритичким есејима при тумачењу Бојићеве патриотске поезије посебно истиче снажно дејство историјске свести,⁴ Исидора Секулић је завршну фазу песниковог стварања сагледала упоредо из угла повесног осећања и испољене религиозности. Двема значењски језгровитим синтагмама: „филозофија отаџбинског осећања“ и „психологија национализма“ (Секулић 1964: 384), она је именовала Бојићев песнички патриотизам, изграђен на подлози новозаветне васкрсне мисли, која потискује и неутралише мржњу тако што је преводи у косовску заветну идеју о величанственом етичком подвигу заједнице. Чим се у поглед на историјска збивања унесе есхатолошка перспектива, косовско опредељење указује се не само као могући, већ и као једини исправни пут. То је моменат у којем се у тумачење земаљских догађаја уводи надземаљски смисао, чиме се страдање преображава у жртвовање, ниски пораз у виши тријумф, ратна погибија у вечни живот. У тој тачки дотичу се сржна новозаветна порука и српски епски, прецизније косовски етички импулс, који у синергијском дејству прослављају херојску смрт осмишљену хришћанском жртвом. Извор Бојићевог историјског оптимизма потиче из религиозног надахнућа, односно уверења да је васкрсни смисао жртвовања суштински залог вере у коначни победнички исход колективног страдања.

Песма „Уводна реч“ указује се поетички значајном не само због смисаоно повлашћене прочелне позиције унутар Бојићеве ратне збирке, већ и чињеницом да је испевана тоналитетом који у себи сједињује патетику класичног поступка инвокације са молитвеном сабраношћу лирског субјекта, обузетог

4 О томе вид. Деретић 2007: 969–970; Палавестра 2013: 173; Павловић 1966: 492; Гавриловић 1978: 35; Лалић 1997: 66.

осећањем да песнички задатак пред којим се нашао надилази његове стваралачке моћи. Најзнаковитија места „Уводне речи“ су почетно зазивање *исалмо-ивеца* и *џулара*, а потом и алузивно богат и дејствен мотив изражен синтагмом „бод трнове круне“ (123), јер се њима заправо испотиха најављују старозаветна и епска, а потом и новозаветна традиција, на чијим ће плодноним укрштањима почивати и темељити се укупна песничка визија *Песмама бола и њоноса*.

Истраживачкој тежњи за спознавањем природе поетске религиозности испољене унутар Бојићевог родољубивог певања од помоћи могу бити песме конципиране као молитвени говори, или лирска остварења у којима су присутни и на различите начине уобличавани мотиви молитве. Није неопходно дуго читалачко кретање *Песмама бола и њоноса* да би се наишло на први херменеутички путоказ користан нашој истраживачкој амбицији. Реч је о песми „Молитва“, која у збирци, што није без значаја, долази одмах након „Уводне речи“. Питање које се намеће јесте зашто Бојић ове стихове, настале још 1911. године, дакле у најраније стваралачко доба, уноси у нову и поетички другачије засновану збирку из 1917. Исидора Секулић сматра да ова песма, будући да евоцира сиже епске песме „Смрт Мајке Југовића“, представља први знак да се Бојићев песнички патриотизам креће трагом косовске трагедије и лепоте (вид. Секулић 1964: 384), што значи управо једном од традиција које врхуне у *Песмама бола и њоноса*. Овде би ваљало додати још једну специфичност ове песме, која је чини поетички комплементарном Бојићевој последњој књизи. Њеним завршним стиховима: „Сама, хладна, без суза, без речи / Бога моли Југовића Мајка“ (132), зачиње се једна значајна, а готово неприметна мотивска линија *молишав* без речи, која ће се потом пројављивати, с извесним варијацијама и најчешће у другом плану опеваног света, у незанемарљивом броју других песама збирке.

Довољно је у свести овлашно евоцирати „Плаву гробницу“ да би се намах увидело како издвојени

мотив не само што је несумњиво присутан него је и изражен готово истоветним речима: „Зато хоћу мира да опело служим / *Без речи, без суза* и уздаха меких“ (224, курзив Н. К.). Висока мера подударности у обликовању *безіласне молишве* могла би се објаснити чињеницом да су позиције фигуре Мајке Југовића и лирског гласа „Плаве гробнице“ донекле блиске: заједничка им је интензивна драма суочености са непојмљивим размерама колективног страдања; њихово лирско поступање мотивисано је осећањем несагледивог и отуда неисказивог личног бола, док истоврсна поноситост пречи путеве сузама и речима. Низу издвојених сличности могло би се додати и запажање да колико је „Плава гробница“ молитва, толико је и песма „Молитва“ опело. У оба случаја уместо молитвених исказа лирски је предочена религиозна сабраност бића, те се молитва као вербализована мисао преобразила у молитву као егзистенцијални став специфичне надјезичке отворености субјекта ка просторима трансценденције, у којима, осим највише божанске инстанце, пребивају и душе страдалника. Описани тип молитвености сасвим је у складу са следећим закључком Павела Евдокимова:

Није довољно *имати* молитву; треба *постати*, *бити* молитва, изградити себе као молитву, преобразити свет у храм где се славослови, у космичку литургију. Даровати не оно што се има, него што се јесте (Евдокимов 2009: 101).

Додатну потврду да бол, понос и *молишва без речи* творе каузалним везама премрежен и обједињен комплекс мотива, који се у благим варијацијама понавља не само у оквирима последње збирке већ и на различитим местима унутар Бојићевог укупног песничког опуса, налазимо у стиховима песме „Син велможа“, објављене 1913. године, који гласе: „Само бол тихи незарасле ране / Крила је твоја молитва без речи / [...] Ћутљивче, поглед твој небеса свлачи / Јер понос ти је скаменио жиле“ (146). Бол је, како видимо, својеврсни агенс молитвене енер-

гије, док је понос сила која отвореност лирског бића према трансценденцији чини безгласном.⁵

Удео религиозне свести у обликовању поетске стварности најизраженији је у кругу *Песамa бола и йоноса* битно одређеним двама стваралачким импулсима: тежњом да се лирски упризори непојмљива дубина циклично понављаног колективног страдања и жељом да се увођењем историјске и есхатолошке перспективе у сагледавање националне патње открије и разуме њена виша сврховитост. Песме „Крштење вечности“, „Кроз пустињу“, „Сејачи“, „Самосвест“, „Одлазак“ еклатантни су примери онога што је Исидора Секулић, тумачећи Бојићево родољубиво песништво, именовала *филозофијом ошацибинској осећања*, истакнувши при томе следећу мисао:

Религиозно настројење једино могло је потпуно уклонити мржњу и осветољубље из песама које су врста епопеје из дана пораза. Бојић је, за своје и одвише младе године, ванредно осећао душевну прошлост свога народа, оно наследство косовско које је српску војску кроз све ратове вукло у „честитост“, вукло је у религиозне задатке, поред историјских (Секулић 1964: 384).

Стихови „Крштења Вечности“ израсли су из воље са народом саживљеног лирског појединства да потражи трансцендентни праузрок историјских збивања, не би ли тако осмислио националну патњу, која се, сагледана у оквирима земаљске логике, чини непојамном. Тада на лирску позорницу ступа обезличена божанска инстанца названа „Непомичном Вечношћу“ која, посредством идеје *изабраној народа* и мотивом *крвавој кршишења*, у ентропијски устремље-

5 Због ограниченог обима рада овде само упућујемо на песме у којима је вариран мотив молитве без речи: „нечујна молба“ у „Херојима“ (196); стих „Скамењене крај крстача, неме“ у песми „Жене“ (200); литија без узвика у песми „Без узвика“ (217). Даље ваља поменути још и „Неречене мисли“ (173), песму која и према садржају и према примењеним песничким поступцима несумњиво припада молитвеном жанру, али чија је неисказаност сугерисана недвосмисленошћу насловне синтагме.

ни ток историјских догађаја уноси уједначен ритам провиденцијалности. Песма „Кроз пустињу“ испевана је у облику религиозног промишљања о судбини народа и похвале доследном колективном отпору сумњи, али се, почев од четвртог катрена, преиначава у благи лирски диспут са Богом. Стиховима: „И рекнеш ли ипак да се мора стати, / Учињено биће, јер судија ти си; / Последњу кап крви бесно ћемо дати, / Да се њом испишу грозни летописи“ (182), испољена је свест о трансцендентној телеологији народног страдања и изречена спремност да се Божји план и њиме сабрани метафизички налози испуне у савремености, упркос опасности потпуног егзистенцијалног нестанка изабране заједнице из историје.

У „Сејачима“ је опевана топографија и повест колективног *крварења*, док стихови „Самосвести“ истичу наткриљеност земаљских збивања логиком провиђења и наглашавају причасништво заједнице у есхатолошкој стварности. Ове две песме, међутим, значајне су и због тога што историјски удес народа не посматрају само у светлу опште провиденцијалности свих догађаја у васељени, већ у поглед на судбину колектива уводе и конкретније садржаје библијских традиција и легендарних приповести. Прецизније речено, у дугом страдалничком кретању народа кроз векове лирски глас „Сејача“ и „Самосвести“ препознаје обнављање архетипских импулса Јова, Христа и Ахасвера. Заједница отуда није само божански изабрана, она је и јововска према доследности вере, христолика према апсолутности жртвовања, али и ахасверска према патњи вечног луталаштва.

Осим стихова о муклом и поноситом стоицизму заједнице у превладавању дуготрајне патње, смисаоно тежишна места песме „Одлазак“ чине још и мотиви Голготе, вере и васкрса. Реч је о својеврсној тријади симбола које обједињује не само заједничко новозаветно порекло већ и особена узрочно-последична повезаност, будући да прва два чиниоца једино здружена воде до трећег или, другим речима: хоће ли се Голгота на концу преобразити у васкр-

сење зависи искључиво од вере. Догађаји Страсне седмице⁶ не обнављају се у опеваној стварности *Песама бола и њоноса* на празнично-симболички начин, него кроз реалност народног страдања, те се вера, сходно томе, пројављује као једина сила кадра да голготске муке преиначи у предворје рајског блаженства, да у наизглед безнадежни мрак *Великої њеїшка* националне историје отвори видик ка светлу и слави недељног Васкрса, те тако одржи наду заједнице у тријумфално разрешење и победнички епилог колективне трагедије.

Једно од сталних места у историји тумачења поезије Милутина Бојића јесте истицање аутентичног доживљаја отаџбине и поетички иновативног укључивања у традицију српског поетског родољубља. Иван В. Лалић, рецимо, интерпретирајући песму „Без узвика“, тврди:

У поруци ове песме уклопљена је једна нова свест о појму отаџбине, свест која може да се роди само код изгнаника, уобличи у патњи: највиша отаџбина је у људима, у њиховој свести о континуитету њиховог људског искуства (Лалић 1997: 72).

Овај херменеутички увид о песничкој концепцији отаџбинског осећања могао би се, без икаквих измена, применити и на Бојићево поетско уобличавање једног еминентно религијског мотива – изградње храма. Стихови песме „Храм“: „Јер и у том часу храм твог величанства / У моме је срцу литургију вио: / Ја сам те славио кроз морска пространства, / И где мој глас беше, храм твој ту је био“ (211), сведоче да је, попут отаџбине, и црквена светиња измештена из координата спољашњег простора и уведена у области срца и сферу колективне самосвести. Овде би ваљало поменути и песму „Светиње“, засно-

6 Мотив и симболику Страсне седмице Бојић користи да би предваскршњим оптимизмом поентирао песму „Храм“, која је тоном и садржајем испевана у облику покајничке молитве: „Твој крст је на моме стегу развијеном / И збори: Недеља свршена је Страсна!“ (211).

вану на лирском упризорењу конституисања храма уз помоћ непатворених природних елемената, који ма је песнички глас приписао вредности апсолутне чистоте и светости. У њеној завршној строфи јавља се мотив *скиније*, односно старозаветног *преносног* храма у облику шатора, који је Мојсије установио по непосредном Божјем налогу (Изл 25–31). Бојићева песничка визија „преносне“ отаџбине (Павловић 1966: 495), како увиђамо, има свој обликотворни рефлекс и у оквирима лирске обраде религијских мотива. О храму се, у *Песмама бола и њоноса*, не пева, дакле, као о архитектонском остварењу, односно материјалној и непокретној светињи, већ као о грађевини која се утемељује снагом духа и подиже евокативном енергијом вере.

Религиозна свест пребива у језгру Бојићевог стваралачког ероса, различитом мером и полифоном изражајношћу дејствено се пројављује у свим поетичким фазама и кључним тематским регистрима смрћу прекраћеног седмогодишњег певања, те се непобитно указује као један од значајнијих обликотворних принципа унутар песникове визије света. Упоредо са страсном вољом лирског гласа за поетичким разграничењем од поетског окружења у којем се обрео, религиозност раних песама тежила је, надахнута непоколебљивом жудњом еманципације, да освоји ону стајалишну тачку са које би могла, у неспутаној слободи и размерама егзистенцијално досегнуте аутентичности, пружити самосвојан поглед ка заводљиво непознатој области трансценденције. Нашавши се, пак, у зони родољубивог певања, енергија религиозности артикулисала се у прагматичнијем виду: *лирским чиновдејствовањем* обзнањеним над светом водом *плаве тробнице* свршеним опелом, као и *неимарским тријумфом* поетске имагинације, постигнутим подизањем храма у просторима духа и снагом молитвеног гласа.

Извори

Бојић 1978: Милутин Бојић, *Поезија*, Сабрана дела, књ. прва. Прир. Гаврило Ковијанић, Београд: Народна књига.

Литература

Библија, *Светио писмо Старио и Нової заветиа*, Београд: Глас цркве – Александрија, 2008.

Гавриловић 1978: Зоран Гавриловић, „Милутин Бојић“, предговор у: Милутин Бојић, *Поезија*, Сабрана дела, књ. прва. Прир. Гаврило Ковијанић, Београд: Народна књига.

Делић 2008: Јован Делић, „Пјесник страсти, сумње, бола и поноса. О поезији и поетици Милутина Бојића“, *О поезији и поезици српске модерне*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 319–352.

Деретић 2007: Јован Деретић, *Историја српске књижевности*, Београд: Sezam book.

Евдокимов 2009: Павел Евдокимов, *Православље*. Прев. Павле Рак, Београд: Службени гласник.

Елијаде 2004: Мирча Елијаде, *Светио и њрофано*. Прев. Зоран Стојановић, Београд: Алнари.

Лалић 1997: Иван В. Лалић, „О поезији Милутина Бојића“, *О поезији*, Дела, књ. 4. Прир. Александар Јовановић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 56–78.

Мирковић 1995: Лазар Мирковић, *Православна лиџурџика*. *Први, ойћи гео*, Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.

Павловић 1966: Миодраг Павловић, „Прекраћена песничка биографија“, у: *Поезија од Војислава до Бојића*. Прир. Миодраг Павловић, Београд: Нолит, 481–501.

Палавестра 2013: Предраг Палавестра, *Историја модерне српске књижевности*, Београд: Службени гласник.

Секулић 1964: Исидора Секулић, „Милутин Бојић“, *Из домаћих књижевности I*, Сабрана дела, књ. четврта, Нови Сад: Матица српска, 381–393.

Nemanja Karović

THE RELIGIOUS AND PRAYER ASPECTS
OF MILUTIN BOJIĆ'S POETRY

Summary

The paper explores the ways of poetical expression of the religious consciousness in different poetic phases and key thematic registers of the short, but, considering the volume of his textual production, rich seven-year period of Bojić's poetry writing. In interpreting the early poems, the greatest attention is devoted to those lyric works in which the poetic voice, inspired by a passionate will for poetic emancipation, strives to establish an authentic religious worldview. *Poems of Pain and Pride*, however, move the religious consciousness to the patriotic verses, thus fundamentally transforming the forms of lyric articulation. Therefore, in considering Bojić's war poetry collection, the interpretative focus shifts towards the new poetic phenomena such as: the wordless prayer, metaphysical giving meaning to the collective suffering or raising a non-material temple by force of the word of prayer.

ПОЕТИКА МИЛУТИНА БОЈИЋА

ЗБОРНИК РАДОВА

Издавачи

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ

БЕОГРАД, КРАЉА МИЛАНА 2

БИБЛИОТЕКА МИЛУТИН БОЈИЋ

БЕОГРАД, ИЛИЈЕ ГАРАШАНИНА 5

ДУЧИЋЕВЕ ВЕЧЕРИ ПОЕЗИЈЕ

ТРЕБИЊЕ

За издаваче

др Бојан Јовић
Јовица Кртинић
Лука Петровић

Лектор и коректор

Грозда Пејчић

Преводи резимеа на енглески

ма Бојана Аћамовић

Именски рејисар

ма Лазар Бојичић
др Марко М. Радуловић

Прелом шекста

ма Лариса Малић

Тираж

500

Штампа

Невен, Земун

ISBN

978-86-7095-235-5

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09 Бојић М.(082)

ПОЕТИКА Милутина Бојића : зборник радова / [уредници
Јован Делић, Светлана Шеатовић]. - Београд : Институт за
књижевност и уметност : Библиотека "Милутин Бојић" ;
Требиње : Дучићеве вечери поезије, 2017 (Београд : "Невен").
- 634 стр. : слика М. Бојића ; 19 см. - (Наука о књижевности.
Поетичка истраживања ; књ. 24)

"Зборник је резултат рада на пројекту 'Смена поетичких
парадигми у српској књижевности XX века: национални и
европски контекст...' --> полеђина насл. листа. - Тираж 500.
- Стр. 9-11: Уводна реч / Светлана Шеатовић. - Напомене и
библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки
рад. - Summaries. - Регистар.

ISBN 978-86-7095-235-5 (ИКУ)

а) Бојић, Милутин (1892-1917) - Поетика - Зборници
COBISS.SR-ID 246709772